

pénzügyminisztérium anyagait), amelyek Thallóczy politikai és tudományos tevékenységét dokumentálják. A tanulmánykötet végén *Ress Imre* próbálja meg tisztázni, mikor és hol született pontosan Thallóczy Lajos. Sok helyen ugyanis tévedésből 1854, vagy 1856 szerepel születési dátumként, ma azonban már biztosan tudjuk, hogy a történész 1857-ben, Kassán született.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a Thallóczy Lajossal foglalkozó jelen kötet jelentős állomása nem csak a történész életművét feldolgozó irodalomnak, de a dualizmuskori magyar történetírás historiográfiájának is általában, illetve a bevezető sorokban megfogalmazottak értelmében. Különösen szerencsés momentum, hogy a szerteágazó életműnek köszönhetően, a tudományos és politikai vonatkozások tisztázása lehetőséget adott nemzetközi tudományos tanácskozásra, ahol osztrák, bosnyák és magyar szerzők fejthették ki a nézeteiket. Kritikai megjegyzésre inkább csak a kötet harmadik egysége adhat okot, persze nem tartalma, az ott szereplő tanulmányok színvonala miatt, hanem azért, mert — meglátásunk szerint — az itteni írások csak lazán kapcsolódnak Thallóczy Lajos életművéhez, s nemigen segítik elő sem a történész műveinek megértését, sem pedig a korszak historiográfiai problémáinak behatóbb elemzését (ami feltehetőleg mégiscsak a kötet anyagát képező konferencia célja volt).

Erős Vilmos – Törő László Dávid

Erich Körner-Lakatos

HORTHY MIKLÓS

Bruchstücke und Ergänzungen.

Edition Octopus, Münster, 2011. 455 o.

ADALÉKOK HORTHY MIKLÓS ÉLETRAJZÁHOZ

Horthy Miklós életéről magyar történész máig nem írt még életrajzi nagymonográfiát. Ennek ellenére számos munka, könyv, tanulmány(kötet), cikk olvasható a Horthy-korszakról, annak különböző aspektusairól, így magáról Horthy Miklós életéről, a tengerész pályafutásáról, a fővezéri és kormányzói tevékenységéről is. Ezt a listát bővítette Erich Körner-Lakatos, aki 2011-ben *Horthy Miklós. Bruchstücke und Ergänzungen* címmel jelentetett meg egy 455 oldalas, 25 fejezetet tartalmazó könyvet. A magyar kötődésű osztrák szerző 1953-ban született Bécsben. Egy biztosítási vállalkozás munkatársaként dolgozik, illetve bécsi lapok (Zur Zeit, Bécsi Napló) közölték a cikkeit. Végzettségét tekintve nem történész.

Erich Körner-Lakatos könyve nem Horthy életrajz, mint erre az ajánlásában Szakály Sándor is rámutat, hanem olyan személyekről, helyszínekről, eseményekről írt munka, amelyek kapcsolódnak Horthy Miklós pályafutásához. A szerző is elismeri, hogy munkájában nem törekszik teljességre, ezért szerepel a könyv címében a töredékek szó. Azonban kétségtelen, és ez tekinthető e munka legnagyobb erényének, hogy olyan információkat is megtudunk Horthy Miklósról, amelyek eddig nem voltak ismertek, igaz, a könyv terjedelméhez képest ezek mennyisége nem túlzottan nagy. Ugyanis főként olyan kiegészítések kerültek be a kötetbe, amelyek inkább korrajznak, háttéranyagoknak tekinthetők, de nem kötődnek érdemben, szorosán Magyarország volt kormányzója életéhez. Ilyen például, a teljesség igénye nélkül, a magyarországi vasútfejlesztéssel kapcsolatos kitekintés, Fiume és Konstantinápoly története, az 1903-as haderőreform és következményeinek áttekintése, a bukovinai magyarokról szóló fejezet, vagy éppen a szláv korridor tervének rövid bemutatása. Nem állítom, hogy mindez ne kaphatna helyet egy Horthy Miklósról szóló könyvben, azonban nem teljesen meggyőző e kitekintések funkciója, ugyanis a személyiségének, döntéseinek, bizonyos kérdésekben vallott álláspontjának megértéséhez különösebben nem járulnak hozzá. E recenzió keretei között így a könyv azon részeit emelem ki, amelyek kifejezetten Horthy Miklós életéhez kapcsolódnak. A könyv alapvetően Horthy emlékirataihoz fűzött megjegyzésekre épül. Mindazonáltal, mint látható lesz, a szerző nem eléggé kritikus az abban leírtakkal. Abban igaza van, hogy utólag egyes hibáit elismerte, de sokkal több pontatlanság, megalapozatlan kijelentés olvasható az emigráció éveiben írt visszatekintésében, mint azt Körner-Lakatos bemutatja. A kötet jegyzetapparátusa meglehetősen gazdag, 701 lábjegyzet található benne, amelyek túlnyomórészt magyarázó és kiegészítő funkciót töltenek be, ugyanis életrajzi adatokat, a főszövegben említett források szövegét, annak részleteit közlik (német, francia és magyar nyelven). A további tájékozódást tehát kevésbé segítik a jegyzetek, bár, aki ebből a könyvből ki-

ván tájékozódni, az meglehetősen sok adathoz, információhoz juthat hozzá. A valamivel több mint 13 oldalnyi irodalomjegyzékben magyar, német és francia nyelvű források, forráskiadványok, könyvek, tanulmányok, cikkek sorakoznak.

Az első öt fejezetet a szerző az 1918 előtti időszak bemutatásának szentelte. Horthy családjáról, származásáról, iskoláiról, nyelvtudásáról, pályaválasztásáról alapvetően az eddigi kutatási eredményeket olvashatjuk. Ahogyan a sportolási szokásairól is. Kivételt a testvéreiről írtak jelentenek, ugyanis Horthy Zoltánról, Horthy István és Halassy Paula második fiáról, a szakirodalomban eddig olyan állításokat lehetett olvasni, hogy szinte semmit sem lehet tudni róla. E könyv második fejezetében, a szerző bécsi levéltári kutatásainak köszönhetően, ez a hiányzó ismeretanyag pótlásra került, legalábbis részben. Horthy Zoltán katonai irataiból, a minősítéseiből ugyanis megtudhatjuk, hogyan vélekedtek róla az 1880-as években a felettesei, milyen volt a személyisége, a testalkata és az egészségi állapota (68–69.). Horthy Szabolcs és Jenő katonai iratait is összegzi a szerző (71–73.). Erich Körner-Lakatos is utal arra, hogy Horthy Miklóst James Joyce tanította Polában angolra (28.), azonban ennek megalapozottságát semmi sem támasztja alá. Ahogyan azon állítása is vitatható, hogy Horthy „fokozatosan elfelejtette az anyanyelvét” (28.). A szárnységédi szolgálatával kapcsolatban a szerző részismeretekkel bővíti tudásunkat. Körner-Lakatos kiderítette ugyanis, hogy hol lakott Horthy Miklós azokban az években. A Horthy-család Bécs 1. kerületében, a Biberstraße 26. negyedik emeletén bérelt egy 250 négyzetméter alapterületű lakást (32–33., 43.). A család pénzügyeiről is tájékozódhatunk. A házról kép is látható a könyvben. A szerző foglalkozik Horthy császári és királyi kamarási kinevezésével (1913. november 24.), amire az emlékirataiban a volt kormányzó nem utalt, és Körner-Lakatos megállapítása szerint a szakirodalom sem. A szerzőnek abban igaza van, hogy részletesen nem tárták fel ezt az eddigi kutatások, de a kinevezés ténye ismert. Körner-Lakatos munkája bepillantást nyújt a kinevezés folyamatába (54–63.), ismertet ezzel kapcsolatos dokumentumokat, így például Horthy egyik 1913-as minősítését. Ebből többek között kiderül, hogy a fumei cs. és kir. Haditengerészeti Akadémián 1886-ban Horthy a 27 fős évfolyamából a 26. helyen állt (60–61.). A későbbi eredményei, az Akadémiát követően, már jóval meggyőzőbbek voltak – derül ki a könyvből. Külön fejezetet szentelt Erich Körner-Lakatos Horthy Miklós legismertebb első világháború alatti győzelmének, az 1917. május 15-i otrantói ütközetnek. Ismerteti annak lefolyását. Az ütközet jelentőségének értékelése kissé túlzónak tekinthető, ugyanis azt írja, hogy azt követően a központi hatalmak tengeralattjárói „ismét akadálytalanul juthattak ki” a Földközi-tengerre (123.). Kétségtelen, hogy Horthy sikert ért el az Otrantói-szorosban, azonban ez átmeneti és helyi jellegű volt, ráadásul, mint Paul G. Halpern? az otrantói ütközetről magyarul 2007-ben megjelent könyvében olvasható? kutatási eredményei jelzik, a tengeralattjárók a zár ellenére korábban is át tudtak jutni a szoroson.

A könyv 20 fejezete az 1919 és 1944 közötti időszak különböző aspektusaival foglalkozik. Az egyik fejezetből kiderül, hogy nem Horthy Miklós volt az egyetlen választási lehetőség az ellenforradalmi kormány hadügyminiszteri posztjára, ugyanis Lehár Antal, a nyugat-magyarországi megyék későbbi katonai parancsnoka, és bádoki Soós Károly vezérőrnagy, a Nemzeti Hadsereg későbbi vezérkari főnöke, Kövessházi Kövess Hermann bárót, a Monarchia fegyveres erőinek utolsó főparancsnokát kérte fel a Tanácsköztársaság elleni szervezkedés vezetésére. Kövess azonban ezt nem ambicionálta (129.). Így megnyílt a lehetőség Horthy előtt, aki azt megragadva, idővel az ellenforradalom egyik vezéralakjává vált, főként szimbolikus szempontból. Horthy Miklós fővezéri tevékenységével, a budapesti bevonulást leszámítva, a könyv érdemben nem foglalkozik. A kormányzóválasztás kapcsán a szerző összegzi a legfontosabb ismereteket, közli a vonatkozó jogszabályok szövegét. Horthy Miklós kormányzóságának időszakát tematikus fejezeteken keresztül ismerhetik meg az olvasók, bár, mint ezt maga a szerző is elismeri, ez nem tekinthető teljes áttekintésnek. Bemutatásra kerülnek a korszak miniszterelnökei, a hivatali idejük alatt hozott fontosabb intézkedéseik, bár mindez nem túl részletes. Bethlen István tevékenységéről így mindösszesen fél oldalban ír. Kivételt Gömbös Gyula jelent, róla ír a legrészletesebben, azonban ez a rész összességében így is összegző jellegű. Hasonlóak a Katonai Irodáról, a kenderesi birtokról, a kormányzó napi elfoglaltságairól, IV. Károly 1921 tavaszi visszatérési kísérleteiről és szóló fejezetek is, tehát ezek is az eddigi kutatási eredményekre támaszkodnak, a Horthy Miklóssal kapcsolatos ismereteinket nem egészítik ki, sőt, bizonyos fejezetekben szinte alig van szó a kormányzóról. Így például a Habsburgok magyar ágát bemutató fejezetben, amely egészen 1776-tól tekint át a dinasztia történetének ezen aspektusát. E fejezet utolsó két oldala foglalkozik csak a Horthy-korszakban Magyarországon élő Habsburgokkal. A kortársak pályafutása közül a szerző külön foglalkozik Prónay Pál tevékenységével, főként az 1921-es esztendőttel, Kun Bélával

és Szálasi Ferencsel, a kormányzó ellenfeleivel, illetve Tormay Cécile munkásságával. Tormay azért is lényeges, mert ő az egyetlen író, akit Horthy megemlít az emlékirataiban, „kiváló írónőnek” nevezve őt. A szerző a hangsúlyt elsősorban nem arra helyezi, hogy bemutassa Horthynak milyen kapcsolata volt Prónayval, Szálasisal és Tormayval, vagy, hogy milyen véleménye volt rólok, hanem inkább az egyes személyek életét, tevékenységét ismerteti, aminek egy kisebb szeletét alkotja a kormányzóhoz való viszonyuk. Hasonló szempont érvényesül a Horthy-kor szociáldemokratáit és liberálisait bemutató ? nemzetközi kitekintést is tartalmazó ? fejezetekben. Körner-Lakatos a könyv bizonyos pontjain jelzi Horthy emlékiratainak hiányosságait, pontatlanságait, de számos kérdést, nyilvánvalóan azért, mert a könyv nem törekszik teljességre, nem érint. Így a volt kormányzó azon vitatható, árnyalásra szoruló állításait, amelyek az ország külpolitikai mozgásterével, a jobbratolódás folyamatával, illetőleg a zsidóság sorsát érintő diszkriminatív intézkedésekkel foglalkoznak. Ezzel szemben fontosnak érezte a szerző, hogy cáfolja Horthy azon állítását, ami szerint az első bécsi döntés értelmében a Harmadik Birodalomhoz került Ligetfalu és környékének lakossága színmagyar volt (297–298.). Látható, hogy jelentős mértékben eltérő súlyú problémákról, kérdésekről van szó. A revíziós sikereket 5 fejezetben érinti Körner-Lakatos, igaz, eltérő mértékben, amelyekben ? a diplomáciai történéseken kívül ? elsősorban a népszerűsége csúcsán álló Horthy szimbolikus szerepét mutatja be, röviden, a revíziós bevonulásokra koncentrálva. Jól láttatja az osztrák szerző, hogy Trianon mennyire meghatározta a két világháború közötti Magyarország helyzetét és céljait. Trianont tekinti, például, annak első számú okának, hogy Magyarország a náci Németország szövetségésévé vált (341.). A kormányzó személyes szerepét az 1941-es hadba lépésben egyáltalán nem vizsgálta (361.).

A könyv utolsó két fejezete újból a Horthy-családdal foglalkozik, egyrészt a dinasztiaalapítás kérdésével, másrészt az emigráció időszakával. Idézi a szerző ezzel kapcsolatban a kormányzót, aki azt állítja az emlékirataiban, hogy „semmi sem állt tőlem távolabb, minthogy dinasztia alapítására valaha is gondoljak” (383.). A szerző helyesen jegyezte meg ezzel kapcsolatban, hogy „a tények nem erről beszélnek” (Uo.). Arról ugyan nem lehet beszélni, hogy Horthy mindenáron dinasztiaát akart alapítani, ezt jól jelzi, hogy a fia halálát követően nem választott a törvényhozás újabb kormányzóhelyettest. A korszak végén a kormányzó számára tehát Horthy István volt az egyedül elfogadható helyettes, azaz, a „Horthy-dinasztiaát” csak úgy tudta elképzelni, hogy az idősebb fia követi őt az ország élén. Minderre azonban nem került sor. Ráadásul Horthy Miklós nem is az ország vezetőjeként, hanem emigrációban halt meg. Ezeket az éveket érinti az utolsó fejezet. A kitekintés részét képezi a Horthy-család későbbi sorsának bemutatása. A kormányzó időközben mohamedánná lett unokája életének áttekintésével fejeződik be Erich Körner-Lakatos munkája. „Mit szólna ehhez Horthy Miklós?” ? teszi fel a költői kérdést a könyv végén a szerző.

Turbucz Dávid

Bartha Ákos

FALUKUTATÁS ÉS TÁRSADALMI ÖNISMERET

A Sárospataki Református Kollégium faluszemináriuma (1931 – 1951)

történeti kontextusai

Bartha Ákosnak 2013-ban, a Hernád Kiadónál megjelent a *Falukutatás és társadalmi önismeret – A Sárospataki Református Kollégium faluszemináriuma (1931 – 1951) történeti kontextusai* című könyvének alapját a Debreceni Egyetemen benyújtott doktori disszertáció képezte. A téma önmaga jogán is érdeklődésre tarthat számot, mert a Sárospataki Református Kollégium faluszemináriuma nemcsak megelőzte, hanem húszéves fennállásával túl is élte kortársait. A kor azonban csak állapot, nem érdem. Ha az érdemek sorolására vállalkozunk, akkor ki kell emelni a kollégium pedagógiai munkásságát és tudományos gyűjtőmunkáját, amelynek fontosságát, későbbi mintaadó szerepét számos történész — Benda Kálmán, Salamon Konrád vagy Torkos Veronika — is elismerte, összefoglaló munka eddig mégsem született a témában. Ez most megtörtént, a történelem terra incognitája újabb parcellával csökkent tehát. Nem pusztán csak extenzióról, újabb tények művelésbe vonásáról van azonban szó, és erre a szerző a címváltoztatással fel is hívja a figyelmet. (A doktori disszertáció címe: A Sárospataki Református Kollégium faluszemináriuma (1931 – 1951) és előzményei.)